

УДК 591.524

ПІДСУМКИ ЗИМОВОГО ОБЛІКУ ВОДОПЛАВНИХ ПТАХІВ У МЕЖИРІЧЧІ ДУНАЮ І ДНІПРА

Стойловський В. П., Ківганов Д. А.

Одеський державний університет, кафедра зоології,
вул.Дворянська, 2, Одеса, 270026, Україна.

У процесі середньозимових обліків птахів водно-болотного комплексу в північно-західному Причорномор'ї в 1996 році найбільші скупчення птахів були виявлені в східній частині регіону — більше за 2/3 всіх врахованих особин, з яких 90% складають качки. У західній частині домінують велика білолоба гуска та грак.

Ключові слова: птахи, облік, зимівлі.

Середньозимові обліки птахів водно-болотного комплексу в північно-західному Причорномор'ї регулярно проводяться протягом останніх 25 років з використанням вертолітних, автомобільних і пішохідних методів реєстрації. Ця робота є продовженням ряду багаторічних спостережень за зимуючим комплексом птахів. Концентрація птахів у зимовий час у межах невеликої частини їх ареалів дозволяє аналізувати чисельність традиційно зимуючих популяцій на даній території.

Подібні обліки в інших частинах Чорноморського і Середземноморського регіонів, що проводяться в рамках Загальноєвропейської програми середньозимових обліків, дозволять оцінити загальну чисельність популяцій окремих видів птахів, які гніздяться в північній частині Євразії. Крім того, зимові обліки дозволяють оцінювати ємність водно-болотних угідь півдня України і їх здатність забезпечувати зимуючих птахів захисними умовами, а також дозволять зробити ресурсну оцінку зимуючого комплексу та визначити заходи для його охорони і підтримки (підгодовлі) в особливо суворі зими.

Традиційні середньозимові обліки зимуючих птахів у північно-західному Причорномор'ї були проведені в період з 14 січня по 18 лютого 1996 року. У роботі використовувалися комбіновані методики наземних і вертолітних обліків. Наземні обліки (неповні) були проведені тільки в південних районах Одеської області і на Сухому лимані. Вертолітний облік проведено за традиційним маршрутом: північно-західна частина Чорного моря з прилеглими водоймищами і північна частина до Дніпра¹.

Період зими 1995/96 року характеризувався ранніми низькими температурами (до 10 градусів морозу з середини листопада). У результаті всі внутрішні водоймища від дельти Дунаю до Дніпра замерзли. Товщина льодового покриву на деяких прісноводних водоймищах досягала 50 см.

У середині січня, внаслідок короткочасного потепління в районах верхньої і середньої течії Дунаю, танення снігу сприяло різкому підвищенню рівня води в

¹ Автори щиро вдячні співробітнику Одеського зоопарку В. І. Пілюзі за допомогу, яку він надав під час вертолітних обліків зимуючих птахів.

річці і надходженню її в озера Кагул і Кугурлуй. Це призвело до виникнення промоїн і ополонки, куди збиралися зимуючі гуси на ночівлю.

До середини січня товщина сніжного покриву в Придунайських районах була незначною (5—6 см). Тому практично всі зимівельні скупчення великої білолобої гуски в світлий час дів фіксувалися на полях (частіше на озимих, злегка прикритих пухким снігом).

Різке пониження температури до -20° (з сьомого лютого) скувало льодом і нижню течію Дунаю. Одеська затока, Дніпро-Бузький лиман, Ягорлицька і Тендрівська затоки були схоплені льодовим покривом трохи пізніше, в останній декаді січня. Сильні морози утримувались до середини лютого.

Перший вертолітний облік зимуючих птахів проводився 1.02.96 за маршрутом: Одеса — Вилково — Рені — Арциз — Одеса. Облік проводився на гелікоптері Мі-8, висота польоту — 100—150 м, видимість — до 20 км. Загальна площа, охоплена обліком, складає майже 15 000 км². Дані обліку представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Дані авіаобліку зимуючих птахів від 1.02.96

Вид	Одеса — Будаки	Тузлів- ська група	Сасик	Жебрія- нівські плавні — Китай (пониззя)	Верхів'я Китаю	Кугур- луй — Кагул	Холмськ — Ар- циз — Б.-Дні- стров- ський — Одеса	Всього
1. Лебідь-шипун	44	360	—	100	—	280	—	784
2. Велика біло- лоба гуска	—	700	—	10000	3000	6200	—	19900
3. Крижень	2000	220	250	200	—	30	—	2700
4. Галагаз	40	—	—	—	—	—	—	40
5. Луток	3	—	—	—	—	20	—	23
6. Червоноголо- ва чернь	10	—	—	—	—	—	—	10
7. Довгоносий крохаль	30	—	—	—	—	—	—	30
8. Великий норець	500	—	—	—	—	—	—	500
9. Лиска	—	—	—	100	—	100	—	200
10. Сріблястий мартин	750	—	—	—	—	—	—	750
11. Звичайний мартин	500	—	—	—	—	—	—	500
12. Орлан-біло- хвіст	—	—	—	—	—	1	—	1
13. Зимняк	1	1	—	1	—	—	5	8
14. Польовий лунь	1	—	—	—	—	3	1	5
15. Грак	200	3000	6000	200	—	500	2000	11900
Всього	4079	4281	6250	10601	3000	7134	2006	37351

Чисельність великої білолобої гуски в Ренійському та Ізмаїльському районах Одеської області визначалася також наземним обліком і склала на 19.01.96 до 5 тис. птахів. Спостерігалася надзвичайно висока щільність польового луна в цих районах (до 6—8 пар на кілометр маршруту). Загальна кількість врахованих польових луней — 153 особини. На маршруті відмічені: зимняк — 6 особин, орлан-білохвіст — 5 особин.

8.02.96 проведено вертолітний облік зимівельних скупчень за маршрутом Одеса — Очаків — Кінбурнська коса — о.Довгий — Тендра — Залізний порт — Ягорлицька затока — Тендрівська затока — Дніпро-Бузький лиман — Очаків — Одеса. Умови обліку були схожі до умов попереднього обліку від 1.02.96. Загальна площа, охоплена обліком, складає майже 1000 км².

Необхідно зазначити, що море до Очакова було вільне від льоду, а внутрішні водоймища були всі покриті льодом. Існуюча льодова обстановка визначила розподіл ниркових качок. Річкових качок реєструвалося мало, ймовірно, що вони встигли відлетіти на південь. Результати обліку на цьому маршруті наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Дані авіаобліку зимуючих птахів від 8.02.96

Вид	Одеса — Очаків	Кінбурн — Ягорлицька затока — Тендрівська затока	Всього
1. Чубата чернь	40 000	3000	43 000
2. Червоноголова чернь	25 000	4000	29 000
3. Галагаз	200	—	200
4. Довгоносий крохаль	100	20	120
5. Великий крохаль	20	—	20
6. Луток	30	20	50
7. Гоголь	40	15	55
8. Крижень	200	230	430
9. Лебідь-шипун	180	4320	4500
10. Сріблястий та сизий мартини	600	—	600
11. Звичайний мартин	350	—	350
12. Зимняк	1	2	3
13. Орлан-білохвіст	1	34	35
14. Лунь польовий	—	9	9
Всього	66 722	11 650	78 372

Наземний облік зимуючих птахів на Сухому лимані проводився по всьому периметру водоймища та охопив приблизно 15 км² акваторії. В роботі використовувалися біноклі (8×30) та підзорна труба (60×50). Чисельність зимуючого комплексу Сухого лиману, що наводиться у таблиці 3, відображає абсолютну кількість птахів у даний період часу.

Зимуючий комплекс на Сухому лимані 18.02.96

Вид	Кількість особин
1. Великий норєць	10
2. Малий норєць	26
3. Лебідь-шипун	360
4. Червоноголова чернь	320
5. Білоока чернь	5
6. Чубата чернь	98
7. Довгоносий крохаль	37
8. Сріблястий мартин	26
9. Звичайний мартин	40
Всього	922

Аналіз чисельності зимуючого комплексу в північно-західній і північно-східній частині Чорного моря показує, що розподіл домінуючих видів на цих двох ділянках нерівномірний. Більше за 50% з усіх врахованих птахів на західному напрямі складала велика білолоба гуска (рис. 1а), чисельність якої на зимівлях у придунайських регіонах продовжує зростати з початку 80-х років [1]. На другому місці за чисельністю, після великої білолобої гуски, є грак (більше за 30%), високу чисельність якого можна пояснити інвазійними потепліннями в цій частині регіону, що активували формування передміграційних скупчень від дельти Дунаю до Дністровського лиману, готових стартувати до місць гніздування при подальшому підвищенні температури. Чисельність зимуючого лебедя-шипуну в цій частині регіону не вийшла за межі даних багаторічних спостережень, що складають, у середньому, близько 1000 особин.

У східній частині регіону скупчення зимуючих водоплавних птахів за чисельністю вдвічі перевищує наявність птахів у західній. Тут явно простежується домінування качок, загальна чисельність яких перевищує 90% (рис. 1б).

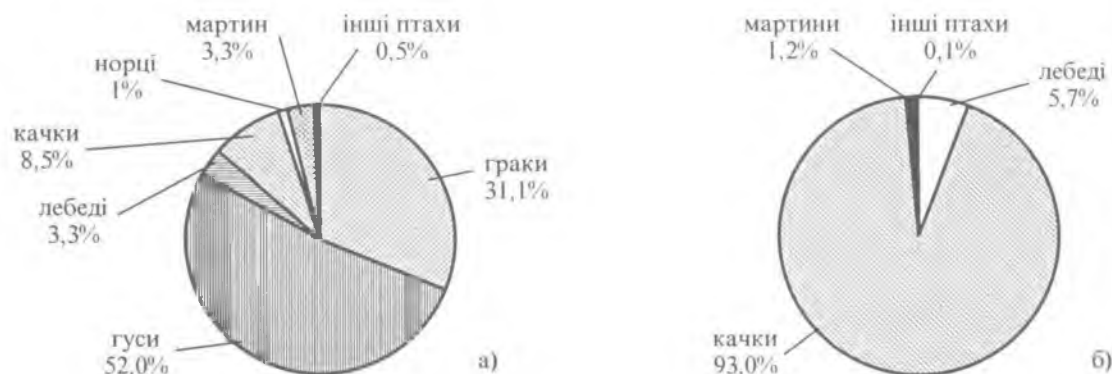

Рис. 1. Співвідношення основних зимуючих груп гідрофільних птахів в межах річчї Дніпра та Дунаю: а) західна частина; б) східна частина.

Водно-болотні угіддя Причорномор'я, за умовами зимівель 1995/96 року, зберігають своє значення як зони рефугіума для 22 видів, де разом з масовими гідрофільними птахами знаходять притулок і такі види як білоглаза чернь, довгоносий крохаль, гоголь, польовий лунь, що перебувають в національній Червоній книзі [2], і орлан-білохвіст, включений до Європейського списку видів птахів, що особливо охороняються.

Література

1. Фауна України. — Т. 5, вып. 3. Гусеобразные / В. И. Лысенко — К.: Наукова думка, 1991. — 208 с.
2. Червона книга України. Тваринний світ / М. А. Щербак. — К.: Українська енциклопедія, 1994. — 462 с.

ИТОГИ ЗИМНЕГО УЧЕТА ВОДОПЛАВАЮЩИХ ПТИЦ В МЕЖДУРЕЧЬЕ ДУНАЯ И ДНЕПРА

Стойловский В. П., Кивганов Д. А.

Одесский государственный университет, кафедра зоологии,
ул. Дворянская, 2, Одесса, 270026, Украина

Резюме

В процессе среднезимних учетов птиц водно-болотного комплекса в северо-западном Причерноморье в 1996 году, самые крупные скопления птиц были обнаружены в восточной части региона - более 2/3 всех учтенных особей, из которых более 90 % составляют утки. В западной части доминируют белолобый гусь и грач.

Ключевые слова: птицы, учет, зимовки.

RESULTS OF THE WINTER ACCOUNT OF WATERBIRDS IN THE COUNTRY BETWEEN DANUBE AND DNIEPER

Stoylovsky V. P., Kivganov D. A.

Odessa State University, Department of Zoology,
Dvoryanskaya St., 2, Odessa, 270026, Ukraine

Summary

In process of the middle-winter accounts of birds of a wetlands complex in northwest Black Sea Coast in 1996, the largest congestions of birds were found out in the east part of region — more that 2/3 taken into account individuals, of which more than 90 % was ducks. In western part dominated *Anas albifrons* and *Corvus frugilegus*.

Key words: birds, counting, wintering.